

Voorstelling voorbij

Jos Kessels, *Het welgetempered gemoed*, Amsterdam (Boom), 2019

Jos Kessels kan gezien worden als de Michael Sandel van de Lage Landen. In 'Het welgetempered gemoed' geeft hij een aanzet tot denken over jezelf in de traditie van de Bekentenissen van Augustinus en Rousseau, met de muziek van Bachs Das wohltemperierte Klavier als uitgangspunt.

Aan de hand van het meesterwerk van Bach reflecteert Kessels op zijn eigen leven. Hij verbindt de wendingen, kenteringen, harmonie en disharmonie uit Bachs muziek aan episodes uit zijn persoonlijke geschiedenis. Het gevolg van Kessels' zoektocht is dat de lezer onwillekeurig ook over het eigen leven gaat nadenken. Het ogenschijnlijk particuliere project van Het welgetempered gemoed krijgt zo een universele zeggingskracht.

Kessels laat zien hoe hij streeft naar harmonie en verzoening van tegenstellingen, zich verdiept in de klassieke filosofie, de ideeënleer ontdekt en zich als filosoof op de markt begeeft om het 'ideeën kijken' in praktijk te brengen. Hij is een denker die doener wil zijn, een gespletene die een geheel wil worden, een sterveling die het goddelijke zoekt. Hij wil zelf muziek worden, het eigen gemoed en dat van anderen temperen, zoals Bach het getempered klavier laat klinken. Maar uiteindelijk blijkt dat het zuivere ideaal nooit te realiseren is: mensen zijn nu eenmaal zot en troebel. Muziek kan alleen een spiegel zijn. [samenvatting op Managementboek]

Inleiding

Dit boek beschrijft de levenslange zoektocht van een man naar harmonie in een door tegenstellingen beheerste tijd van leven. Zijn worstelingen met die tegenstellingen zijn te lezen als pogingen om zich aan de eigen gebreken en de tijd te onttrekken, in de hardnekkige overtuiging dat de zuivere idee waarmee de tegenstellingen op zijn minst leefbaar worden, te vinden is. In deze laatste voorstelling van die zoektocht vindt hij het zuivere idee uitgedrukt in een taal die het menselijk tekort ontstijgt: in Bachs Das wohltemperierte Klavier.

Daarom vertelt hij zijn levenservaringen aan de hand van zijn interpretaties van de 24 delen van het wohltemperierte Klavier. Zo construeert hij hetzelfde, maar in dit boek voor ons nieuwe verhaal, over zijn leven, waarin de zuivere idee van het welgetempered gemoed de kern vormt.

Wie Kessels' eerdere boeken kent, weet dat hij overtuigd is dat het zuivere idee bestaat. Dit keer beschrijft Kessels persoonlijker dan eerder, hoe hij tot die overtuiging kwam en hoe hij daarmee zijn definitieve vorm – zowel in de buiten- als in de binnenwereld – vond. Hoe hij daardoor een succesvol filosoof met een eigen winkeltje werd. En hoe hij vervolgens het geloof erin kwijt raakt door het leiden van dialogen die zich wel op die zuivere idee richten, maar haar nooit bereiken.

Pas door het opgeven van zijn geloof in en liefde voor de taal – de talige vorm van de zuivere idee –, door het opgeven van zijn winkeltje in de dialectiek, ontstaat ruimte voor het terugvinden van de zuivere idee in de noten van Bach. Met hulp van vele geliefde anderen. Want Kessels is en blijft de minnaar, blijft in de vervoering hunkeren naar het ervaren van dat wat aan het alledaagse leven een diepere zin geeft.

Slechts in woorden uitgedrukt, bevestigt dit boek helaas het menselijk tekort, maar het is spannend voor wie het als aanmoediging ziet om net als hij door onze groeistuipe heen de harmonie van onszelf met de wereld te vinden. Door te leren ons verlies te nemen op alle levensgebieden ontstaat de echte tempering van het gemoed. Dit boek vertelt hoe dat pas lukt wanneer je er een verhaal over kunt maken.

'Het geheugen zeeft en sorteert aan de hand van de eisen die door degene die zich herinnert gesteld worden' (Barnes, *Het enige verhaal*, 2018, 29)

Leeservaring

Het boek vertelt het levensverhaal van een ouder geworden man. Dat ben ik ook, in het stadium van 'rigide onnozelaar'. Het boek heb ik – op een Toscaanse heuvel met uitzicht – zitten lezen. Daarna ben ik er zeker een week of langer mee bezig er een mening over te vormen. Dus iets er in resoneert met mijn eigen leven.

Ik vraag me af of het wel lezen was. Of toch meer een luisteren? Naar Bach en naar wat Kessels over elke afzonderlijke prelude en fuga zegt. De meeste woorden van Kessels daarover kan ik overigens niet volgen omdat ik zelf geen muziek speel. Dat talent, met nog een paar andere, kwam bij mijn tweelingbroer terecht. Enkel door naar de noten van Bach/Richter te luisteren, krijg ik een beeld van wat hij met die woorden bedoelt. En luister ik ook als nooit tevoren naar deze Bach. Voor musici zal die ervaring anders zijn. Kortom: mijn luisteren en lezen kent beperkingen. Er zit meer in dan ik eruit kan halen.

Kessels gebruikt alle 24 preludes en fuga's bij elkaar als partituur voor zijn eigen levensverhaal. Het laatste heeft hij in allerlei toonsoorten doorleefd en Bach is een door Kessels zelf veel gespeeld en bestudeerd stuk muziek. De ontworpen architectuur ervan blijkt de perfecte vorm te bieden aan de laatste versie van zijn zelfontwerp waarin de vele eraan voorafgaande 'mislukkende' zelfontwerpen passen als noodzakelijke voorstadia. Wat wij lezen is de laatste voorstelling.

Op zich is het al gedurfd om je eigen verhaal te willen spelen, en dan ook nog voor te spelen in een aan zo'n beroemde compositie ontleende vorm. Maar een man met de artistieke en intellectuele vermogens als Jos Kessels kán haast niet anders. Boeken als deze moeten, net als zijn eerdere boeken, gewoon geschreven worden. Zonder zich uit te drukken bestaat Jos Kessels niet. Dus zo bijzonder is dat voor hem niet.

Toch wordt het dat dit keer wel, want door te kiezen voor die aan Bach ontleende vorm ('grondvormen van geestelijke groei') doe je ook een gooi naar een met het muziekstuk vergelijkbare eeuwige perfectie die het goddelijke nadert door de beperkende sfeer van de woorden te transcenderen. Voortgestuwd door afkomst, opvoeding, keuzes in liefde, werk en zelfontwikkeling lijkt die ambitie hem nooit te hebben verlaten. Tot in het eraan lijden en mislukken van zelfontwerpen toe. Zelfs die waarmee hij een succesvol filosoof werd op de markt van dialectische wijsheid (en muziek).

Voor een gewoon mens is dat al snel te aanmatigend, zelfs wanneer die weet dat Kessels iets heeft met het streven naar excellentie. Een gewoon mens begint daar niet eens aan. Zal tegenstellingen minder heftig voelen en willen ervaren, er van weg blijven om niet te hoeven lijden.

In dit boek lees je hoe Kessels eerst hardnekkig zoekt naar begrippen die je in staat stellen door te dringen tot een idee, tot hij ontdekt dat in de vormen van taal die je gebruikt het menselijk tekort overheerst en denken noodzakelijk gebrekkig blijft (192). En op dat punt laat Bachs muziek je ervaren dat troost, verlossing en genezing van het alledaagse leven te vinden is in het ontstijgen van de tijd, in het eeuwige bestaan dat woorden niet kunnen uitdrukken

'Muziek is de taal van het verloren vaderland, dat noch in het heden, noch in het verleden bestaat, omdat het van een andere orde is, buiten de tijd' (194).

Maar dan ben ik al bij de katharsis in de achtereenvolgende stadia van geestelijke ontwikkeling die Jos Kessels heeft doorgemaakt. Tot op het punt waar de zo heftig verlangde harmonie weer in zijn tegendeel om slaat en een vergeefs nagejaagde illusie blijkt te zijn. Hij heeft dan inmiddels wel geleerd om ook dat verlies te nemen...

Mijn advies tot slot

Luister eerst naar Bachs wohltemperierte Klavier. Wat mij betreft nummer 12. Lees daarna Kessels elfde boek, waarin hij zijn enige verhaal over het spel dat hij met het leven speelt en het leven met hem, opnieuw doorleeft en vertelt. Stel dan vast wat je van het verhaal van Kessels vindt, of liever gezegd: wat je vindt van Kessels uit zijn eigen leven gekozen illustraties bij elke prelude en fuga van Bach.

Vult het in die muziek gevonden zuivere idee van het welgetemperde gemoed de lege maas in het netwerk van mazen dat elk zelf is, de lege plek, ingeklemd tussen de polen van Zijn en Niets? Verbindt dat idee de tegenstellingen in een harmonie, die te ervaren is op de plek waar muziek en filosofie elkaar raken? Heeft Kessels zich in de loop van zijn leven dankzij de filosofie én de muziek beoefening ontwikkeld tot een excellent voorbeeld van het leren omgaan met de risico's van elk zelfontwerp?

Begin met luisteren naar de reflectie van de wereld in Bachs noten. Naar de eenvoud die door alle complexiteit van partituur en wereld heen klinkt. Vorm daarna pas een oordeel over Kessels woorden, is dus mijn advies. Zeker wanneer je zijn voorlaatste *Socrates, maak muziek!* (2017) kent¹.

Wie eerst begint te lezen, niet ongebruikelijk na aanschaf van het boek, volgt vanaf het begin de verkeerde weg – tenminste als je uitgaat van het gevonden zuivere idee. In woorden word je meegenomen op de kronkelige wegen van iemand die zijn leven lang naar harmonie, naar een zuivere idee zoekt waarmee tegenstellingen overbrugbaar worden. Kessels vertelt openhartig hoe hij al eerder meende – op methodische wijze, in dialogen - die idee te kunnen vinden, daarin teleurgesteld raakt, verder zoekt en het blijft proberen, ook als het weer mislukt.

Nu hij langzamerhand aankomt op het eind van die kronkelige wegen moet Kessels zich voor deze laatste versie van zijn enige – en ook al meermaals vertelde – verhaal zelfs voorstellen een tijdloos iemand te zijn. Daarmee overstijgt hij als schrijver die niets anders heeft dan woorden, even het menselijk tekort en de tijd gebondenheid. We kennen Kessels uit zijn eerdere boeken als de geestelijke verkenner van het praktisch leren omgaan met woorden die werken. In de communicatie met elkaar over vraagstukken die ertoe doen, dus waar we in tegenstellingen terecht kunnen komen, kunnen we door hem ontwikkelde methodieken gebruiken. Dit keer levert hij methodisch advies voor het schrijven van een goed verhaal (drie lagen: 1 waarneming, verstand, feiten; 2 wil, gevoelens, denken; 3 beleving, verbeelding, verhaal).

In *Het welgetemperde gemoed* laat hij de stadia van zijn eigen worsteling met de ontoereikendheid van woorden en zijn vorming in de artes liberales zien en de daarin vervatte noodzakelijke illusies. Na *Socrates, maak muziek!*, zet Kessels deze laatste stap naar de verzoening met zichzelf in dit laatste geslaagde verhaal waarin persoonlijke ervaring en hemelse muziek perfect in elkaar blijken te passen.

Harrie Regtering
7 6 2019

¹ Zie www.watknietbegrijp.nl hoofdstuk 18 voor mijn bespreking van dat boek.